

daus, cartes. Les parets i el sostre estan ennegrits pel fum, no sabem si degut a un incendi de guerra o bé a les fogueres dels dinamiters. De totes maneres, com que l'únic que resta una mica sencer de l'edifici és aquesta sala de cafè, no val la pena de mirar-s'hi gaire.

Agafem un plat i una cullera cada ú, treiem la pols amb el mocador o la boca de la mànega i repartim la confitura. És un menjar bo, treballat, fet per mans de monja.

Un dels dinamiters es llepa els llavis i ens mira amb cara de murrí.

—Els carrabainers devien arreplegar bons bocins, oi?

—Psè! Menys del que la gent es pensa. A canvi d'aquestes coses donàrem molta carn.

—De quina brigada sou?

—De la vuitanta-set.

—Dinamiters?

—No.

—Menys mal. És molt millor per a vosaltres.

Parla amb reticència. Però ja sabem el que vol dir; des del punt de vista de l'especialitat militar, aquests dinamiters tenen una reserva a fer als dinamiters de la vuitanta-set. Quan els nostres van col·locar les primeres mines en l'edifici del Govern Civil, feia tant de fred que la dinamita no prenia i calgué escalfar-la; és una cosa que es pot fer bé, però en aquella ocasió el foc va fer esclatar un fulminant i la càrrega va saltar abans d'hora. Uns quants dels nostres moriren i molts resultaren ferits.

No podem admetre que ningú malparli dels companys.

—Els nostres s'han portat molt bé, i s'han guanyat el perdó de totes les falles que hagin comès.

N'hi ha un que intervé per primera vegada, i adopta un to conciliador.

—Els vostres i nosaltres som tots uns i no cal que ens enfadem.

Fa estona que l'artilleria enemiga bombardeja les nostres línies. Disparen amb els seus canons automàtics vuit trets seguits, com una metralladora gegantina. Alguns dels obusos cauen dins la ciutat, trinxant més encara, coses que semblaven trinxades del tot.

Quan ens hem acabat la confitura, els dinamiters tenen un gest de delicadesa i ens ofereixen vermut d'una gran marca italiana.

—L'heu trobat ací?

—És clar. No tot havien d'ésser ampelles de sifon.

Comencem a parlar de coses de menjar. Un dels dinamiters ens explica amb molts detalls un arròs amb conill que va fer a Guadalajara. Li faltaven

molts accessoris, però pel que diu l'arròs va sortir molt bo. La boca se'n omple de saliva; fa una colla de setmanes que mengem pa i carn de pot, la major part de les vegades freda. Un arròs amb conill!

—L'arròs l'obtindríem, però el que és el conill...

Hi ha un noi d'uns quinze anys, madrileny, que s'ha fet un tip de confitura; ens mira a tots i contesta:

—No ho cregueu. L'altre dia, un xicot de la meua esquadra ve i em diu: «Mira: agafa les bombes i el fusell i segueix-me. He trobat dos conills magnífics. N'hi ha un de gris i un altre de blanc i negre». Vaig preguntar-li on eren i em respongué que en una casa abandonada. Agafo les coses i me'n vaig amb ell. Enfilem un carreró estret i en arribar al cap d'amunt, el xicot m'agafa pel braç: «Veus aquell portal? Doncs és allí. Obre la porta i ja veuràs la gàbia amb els conills. Jo em quedaré ací per tal de vigilar». El deixo endarrera, empenyo la porta i trobo de debò la gàbia amb els animals. Però al costat seu hi havia una dama fent mitja. Va mirar-me de cap a peus i em deixà corgelat. «Dispen-seu.—vaig dir-li— M'he equivocat de travessia.»

—Però encara hi ha algú de la població civil?

—Ja ho crec. Cada dia se'n presenten de nous. Són gent que s'havia escapat pels pobles i les muntanyes, i ara que poden, tornen.

—I els conills?

—Em vaig quedar sense. Però de menjar n'hi ha d'haver. Si examinàvem bé les galeries subterrànies trobaríem moltes coses importants.

Es refereix a uns passatges que minen tots els indrets de Terol. Per sota terra pot anar-se d'una casa a l'altra, enllaçar carrers separats exteriorment, unir barris allunyats. Aquestes galeries han jugat un paper important en la batalla de Terol i comencen a tenir llegenda.

—Jo no m'aventuraria per aquests soterranis per res del món. La setmana passada cinc carrabainers i un tinent van entrar-hi, per tal d'efectuar una visita d'inspecció. Quatre dies després, foren trobats els cadàvers de tres carrabainers en les immediacions de l'estació. Del tinent i dels altres dos xicots no se n'ha sabut res més.

—Que creieu en l'existència de bruixes?

—No. Però tenim proves que existeixen feixistes. N'hi ha uns quants que no pogueren fugir, ni caigueren a les nostres mans. On són? No em negareu que els soterranis són un bon amagatall. A més, què s'ha fet dels tres guàrdies d'assalt desapareguts?

Això era cert. Tres guàrdies d'assalt havien entrat a les mines, per explotar-les, i no se'ls havia vistos reapareixer. Aquests camins de sota terra ens fan basarda; ens estimaríem molt més que no existissin.

Però el xicot madrileny, el dinamiter més jove, reacciona:

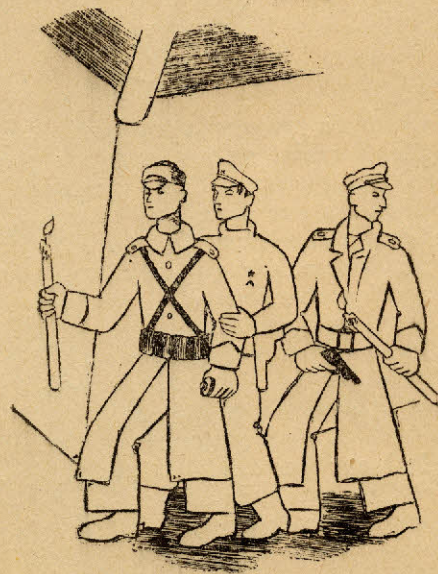
—Doncs mireu: si tot això és cosa de feixistes, no em fa gens de por. Si no els temem a la llum del dia, no sé per què ens han d'esverar amagats uns quants pams sota terra. I si un feixista i jo ens trobem cara a cara, té més motius d'inquietar-se ell que no pas jo...

Porta vuit bombes de mà al voltant de la cintura, i és àgil de moviments, decidit. En el que diu té tota la raó.

—Però, home: desconeixem el traçat d'aquestes galeries, no sabem les sorpreses que ens poden reservar. Un enemic que les coneguí té moltes probabilitats a favor seu.

—No obstant—intervenim no—altres—si el que suposem és veritat, tenim el deure de netejar les mines i agafar la gent que s'hi amagui. Ens poden donar molts disgustos. Hem sentit dir que en algunes zones inexplorades hi ha càrregues de dinamita, administrades pels facciosos...

Ens anem engrescant. Ve un moment que ens posem d'acord a trobar que si no entrem a les mines, ens causarà la cara de vergonya i mai més no podrem alçar el cap. En el curs de la conversa, cada ú procura anar una mica més enllà proposant audàcies, i ens limitem les possibilitats. Finalment, establim un acord: demà a la nit entrarem a les galeries, per una boca que dóna a una casa pròxima de la Plaça del Torico. No direm res a ningú; cal

que hi entrem sols, per tal que la glòria de l'expedició no quedi massa repartida.